

PÁPAI MÁRTA*

A vizsgálóbíró szerepe a 19. és 20. századi francia büntető eljárásjogban

Bevezetés

A Code d'Instruction Criminelle bemutatása, valamint annak korabeli megítélése

A Code d'Instruction Criminelle előtt nem volt egységes büntető eljárásjogi kódex. Az 1700-as évek végéig a büntető igazságszolgáltatás szabályozását megosztották: míg a büntetőeljárás rendjét és a bírói szervezetet a királyi rendeletek szabályozták, addig a büntető anyagi jog szabályozásával a nagy francia régiók szokásjoga foglalkozott.¹ Tehát Franciaországban sem beszélhetünk a büntetőjog egységességéről. Attól függetlenül azonban, hogy a büntető anyagi jogot a szokásjog rendezte, nem biztos, hogy rosszabbul működött, mintha kódexekben lett volna szabályozva. A kódexbeli szabályozás, Napóleon Code Pénalja azonban kétségtelenül nagyjelentőségű, és az egységesítési törekvés is megmutatkozik benne. Érdekes azonban abba belegondolni, hogy ma már elképzelhetetlen lenne, hogy a büntetőjogot szokásjogilag szabályozzák.

A Code d'Instruction Criminelle Bevezető rendelkezésekből (Dispositions Préliminaires) és két könyvből áll. Az első könyv az előkészítő szakaszról, azaz a nyomozásról, valamint a tények megállapításáról szól. A második könyv a bíróság előtti eljárásról, a bűncselekmények megtorlásáról rendelkezett.² A kódex alkotói nagyon sok rendelkezését átültették az 1670-es rendeletnek, avagy más néven XIV. Lajos kódexének, illetve az 1791-es törvényeknek, amelyeket forradalmi kódexnek is szoktak hívni.³

A Code d'Instruction Criminelle bár technikailag az egyik legkevésbé tökéletes napóleoni kódexek egyike volt, az érdeme abban rejlett, hogy megtalálta az arany középutat az ősi jog inkvizíciós eljárása és a forradalom akkuzatórius eljárása között. Ez azt jelenti, hogy a büntetőeljárásnak két nagy szakasza volt: a vizsgálati szakasz (la phase d'instruction) és az

¹ POKOL Béla: Büntetőjogdogmatika-történeti elemzések. *Jogelméleti Szemle* 8. évf., 3 (2007) 15-45., 7. http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/10704/ssoar-jogszemle-2007-3-pokol-buntetojogdogmatika-torteneti_elemzések.pdf?sequence=1 (2014. 10. 26.)

² BOEUF. M. F.: *Sur le droit pénal (Code pénal et Code d'instruction criminelle)*, Neuvième édition, revue et augmentée, Contenant les lois nouvelles jusqu'au 1er novembre 1881, Paris, Dauvin Frères, Libraires-éditeurs, 26, rue Soufflot, 1882. 238.

³ Code d'Instruction Criminelle de 1808. http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_instruction_criminelle_1808.htm (2014. 09. 22.)

ítéleti szakasz (la phase du jugement). A vizsgálati szakaszban az inkvizíciós eljárás elemeit lelhattuk fel: írásbeli, titkos, nem kontradiktórius és egy olyan bíró (magistrat) előtt zajlott, akinek a feladata a bűncselekményre vonatkozó bizonyítékok felkutatása volt. Ezzel szemben az ítéleti szakasz az akkuzatórius eljárás jegyeit mutatta, mivel nyilvános, szóbeli és kontradiktórius volt, ahol az esküdtszék (*jury*) előtt a vád és a védelem egyenlő mértékben érvényesült.⁴

Ezen két eljárásfajta ötvözése segítséget nyújt azon probléma tekintetében, amely a modern büntető eljárásjogokat érinti: hogyan lehet megteremteni az egyensúlyt a bűncselekmények hatásos elnyomása és az egyéni szabadságok védelme között.⁵

„Esméin rámutatott arra, hogy a közvélemény a 17. században nem volt ellenséges az inkvizíciós eljárás szigorúságával szemben. A 18. század hozott ezen a téren jelentős változást. Montesquieu, Beccaria, Voltaire és még sokan mások támadták az akkori büntetőeljárás bűneit.”⁶ „Angliában megőrizték az akkuzatórius rendszert, és a francia reformerek is ebben látták az egyén jogainak biztosítékait, mivel ezen jogok hiányát észlelték Franciaországban. A reformerek érzését Voltaire megjegyzése foglalta össze: míg az angol büntetőeljárás a vádlott védelmének irányába haladt, addig a francia büntetőeljárás annak lerombolása felé tartott.”⁷

A kódex nevét is sokan bírálták: a napóleoni kódex egyik előzményének, az 1670-es rendeletnek volt ez a neve, de ebben a rendeletben a büntetőeljárás egy szakaszból állt, nevezetesen a vizsgálati szakaszból. Mint ahogyan azt az előbb kifejtettem, az 1808-as Code d’Instruction Criminelle-ben nemcsak vizsgálati, hanem ítéleti szakasz is volt, ezért hibás az elnevezése. Az instruction (a vizsgálat) csak a büntetőeljárás egyik része, nem maga az egész eljárás, ezért a kódex neve helyesen úgy hangozna, hogy: Code de procédure penale, ami büntető eljárásjogi kódexet jelentene. Más országok (Németország, Belgium, Olaszország, Ausztria), ahol adoptálták ezt a kódexet, már helyesen nevezték el.⁸ Valóban, ha megnézzük az 1865-ös olasz büntető eljárásjogi kódexet, láthatjuk, hogy az olaszok már jól nevezték el: Codice di procedura penale del Regno d’Italia.⁹ Ennek fordítása: Az Olasz Királyság büntető eljárásjogi kódexe.

Egy belga büntető eljárásjog szakértő, Thonissen is úgy foglalt állást, hogy ez a bűnvádi perrendtartás messze volt a tökéletestől, sőt maga Napóleon volt az első, aki rájött arra, hogy sok hiányossága volt a kódexnek: nem véletlen, hogy nagyon igyekezett azért, hogy a polgári jogi kódexhez hozzákapcsolják az Ő nevét (Code Napoléon), viszont ugyanezt elutasította a büntető eljárásjogi kódex esetében.¹⁰

A vizsgálati fogság

A magánfogság (*segreta*) virágkorát élte a 19. századi Franciaországban és Olaszországban egyaránt. Bár mint említettem a tortúrát eltörölték mindkét országban, mégis találtak más

⁴ *Rivista italiana di diritto e procedura penale*, Fasc. 1-Gennaio-Marzo 1965. Milano-Dott.A. Giuffrè-Editore 5.

⁵ PLOSCOWE, Morris: Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure, Northwestern University School of Law. *Journal of Criminal Law and Criminology* Vol. 23., 3 (1932) 372. <http://www.jstor.org/stable/1135401> (2015. 07. 23.)

⁶ Uo. 376.

⁷ Uo. 376.

⁸ http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_instruction_criminelle_1808.htm (2014. 09. 22.)

⁹ Codice di procedura penale del Regno d’Italia

¹⁰ http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_instruction_criminelle_1808.htm (2014. 09. 22.)

olyan jogintézményt, amely gyakorlatilag a tortúrával megegyező kínzásnak felelt meg, de a kettő azért eltért egymástól. A magánfogság olyan fogság volt „melyben a fogoly minden érintkezéstől állandóan el van zárva.”¹¹ A magánelzárással kapcsolatos problémát az jelentette, hogy a fogságban lévő teljesen el volt zárva a külvilágtól, nem tarthatta a kapcsolatot a hozzátartozóival, ez nem a testet kínozta, mint a tortúra, hanem a lelket.¹² A másik probléma vele, „hogy Európa legtöbb börtönében a magán fogság céljára szánt helyiségek az épület legrosszabb szobái, hol a polgár, kinek homlokán még az ártatlanság védelmének deriye ragyog, rosszabb bánásmódban részesül az elítélt gonosztevőknél.”¹³ Ez a mondat gyönyörűen kifejezi, hogy gyakorlatilag ugyanaz a helyzet állt fenn, mint a tortúra alkalmazásánál: még azt sem tudták, hogy bűnös-e a személy, de már gyakorlatilag „kínzásnak” tették ki. Ezen jogintézmény olyannyira népszerű volt Franciaországban is, hogy egy bíró külön kézikönyvet írt a vizsgálóbírók számára, hogy hogyan alkalmazzák a magánelzárást.¹⁴ A lelki kínzás legalább annyira hatásos lehetett, mint a testi kínzás, ennek illusztrálásául hadd ismertessem *Rosaria Dolce* esetét. Rosaria Dolcét hosszú ideig magánfogságban tartották, míg végül megtört és bűnösnek vallotta magát szülei meggyilkolása és lopás vonatkozásában. 1861. augusztus 13-án végül megse ítélte halálra az esküdtszék, csak életfogytig tartó fegyházra. Később megtalálták a valódi gyilkosokat, így megsemmisítették a két ellentmondó ítéletet, újra tárgyalták Rosaria Dolce ügyét és 1862. november 19-én ártatlannak nyilvánították.¹⁵

„A vizsgálóbíró miután kiadta a letartóztatási parancsot (*un mandat de dépôt ou d'arrêt*) megtilthatta a gyanúsítottal való összes kommunikációt, ezt hívták „*mise au secret*nek”. A vizsgálati fogság még az inkvizíciós eljárás idejében született (1535. évi rendelet, 1670. évi rendelet), az átmeneti szabályozásban is fenntartották (1791. szeptember 16-29-törvény, valamint a forradalom IV évének *brumaire* (2. hónapjának) 3-i kódexe is szabályozta), később a *Code d'Instruction Criminelle*-be is átvittették. A „*mise au secret*” alkalmazása szükséges volt néhány esetben, de rendkívül szigorú volt, ezért korlátok közé kellett szorítani, erre szolgált az a rendelkezés, amely szerint maximum 10 napig tarthatott, de megújítható volt”.¹⁶ A vizsgálati fogság egyértelműen engedélyezett volt az 1873-as osztrák büntető eljárásjogi kódexben, az 1874. évi április 20-i belga törvény pedig szintén megengedte annak alkalmazását, de nem tarthatott tovább az első kihallgatástól számított 3 napig és nem lehetett újból elrendelni.¹⁷

A vizsgálati fogsággal Franciaországban többek között foglalkozott az 1865. évi július 14-i törvény, szűkítette illetve szabályozta a vizsgálóbíró hatalmát abban a tekintetben, hogy „*mise au secret*”-et (vizsgálati fogságot) jelentsen be vagy megtiltsa a vádlottal való kommunikációt. Számos komoly (súlyos) esetben megtörtént ugyanis a gyakorlatban, hogy visszaéltek ezzel a hatalommal és ez az, ami felkeltette a közvélemény figyelmét. A vizsgálóbíró a vádlottat egy parancssal/utasítással tilthatta el a kommunikációtól és ezt fel kellett vezetni a börtön nyilvántartásába. Az eltiltás csak 10 napig tarthatott, de ez mindig megújítható volt.

¹¹ CARRARA, Francesco: *A büntető jogtudomány programja*, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, Budapest, 1879. 411.

¹² Uo. 411-412.

¹³ Uo. 412.

¹⁴ Uo. 412.

¹⁵ CARRARA, 1879. 413-414.

¹⁶ VILLEY, Edmond: *Précis d'un cours de droit criminel*. A. Durand et Pedone-Lauriel, Éditeurs, 9, rue Cujas (Ancienne rue des grès), Paris, 1877. 316.

¹⁷ Uo. 316-317.

Ezt jelenteni kellett a főállamügyésznek (*attorney general*).¹⁸ Álláspontom szerint azonban ez a szabály nem nyújtott megfelelő garanciát, de legalább már az enyhítés szándékának jelei mutatkoztak meg benne.

A Code d'Instruction Criminelle előzetes vizsgálatra vonatkozó részét érte a legtöbb kritika, ezen részt számtalanszor módosították,¹⁹ nem véletlen tehát, hogy a vizsgálati fogás is módosításokon esett át.

A vizsgálóbíró eredete

A vegyes rendszer (nyomozó elv és vádelv érvényesülése) mintájának a francia perjog tekinthető, azonban nem mindig ez a rendszer jellemezte a francia büntető eljárásjogot. XIV. Lajos 1670. évi rendeletéhez (*Ordonnance criminelle*) köthető a királyi ügyészség kialakulása. A bíróság nem volt kötve az ügyész indítványához, a bírói hatáskör kiterjedt az ügyészi feladatokra is. A bíróság teljhatalommal rendelkezett, a tortúra is igen elterjedt volt ebben az időben. A nyomozó elv érvényesült teljes mértékben. A vizsgálóbíró már ekkor is megjelent, vizsgálati feladatokat látott el, míg a nyomozást alsóbbrendű királyi hivatalnokok végezték. Titkosság és officialitás jellemezte ezen eljárási szakaszokat. Az ügyész beleszólása a vizsgálatba csak kivételes esetben fordulhatott elő. A 18. században az egyéni szabadságjogok (jogegyenlőség, emberiesség) megjelenése befolyásolta a büntető eljárást is. Az 1791-es törvényben már megjelent az angolokra jellemző vádelv, ami a napóleoni Code d'Instruction Criminelle-ben teljesedett ki. Az eljárás két részre oszlott: az előkészítő (nyomozás, vizsgálat, vád alá helyezés) és az ítélethozatali szakaszra (fő tárgyalás, fellebbviteli tárgyalás).²⁰ Ebben a fejezetben az előkészítő szakasszal, ezen belül is a vizsgálatl foglalkozok és annak központi személyével: a vizsgálóbíróval.

Amikor még a vizsgálóbíró létezése is veszélyeztetve van, és amikor az ügyészség alárendeltsége a végrehajtó hatalomnak megerősödni látszik, akkor érdemes megvizsgálni a következő kérdést: „*Hogyan tud egy hivatal, amelyet a 19. század elején vezettek be, amikor a megtorló bírói rendszer kezébe került a hatalom, és amelyet gyakran csak úgy neveztek, hogy „Franciaország legbatalmasabb embere”, két évszázaddal később úgy feltűnni, a hozzá kapcsolódó botrányos esetek ellenére, mint az egyéni szabadságjogok védelmezője?*”²¹ Egyesek a vizsgálóbíró őseit a lieutenant criminelben (bűnügyi főhadnagy, helytartó) vélik felfedezni, a szerző szerint azonban nem erre kell visszavezetni az eredetét.²²

Az első forradalmi francia alkotmány törvényhozói jelentős változtatásokat vezettek be (pl. bírók választása, kettős esküdtszék büntetőügyekben, akkuzatórius eljárás, stb.): «a forradalom bírói modelljét liberálisnak tekintették, amennyiben ez a modell az állampolgárok egyéni szabadságjogainak védelmét aggodalmaik középpontjába helyezte» (Emmanuel Berger). Ekkor még nem a lieutenant criminelről, nem is a jövőbeli vizsgálóbíróról beszélhetünk. A védelmet a békebírók és a vádesküdtszék vezetői látták el. A békebírók (*juges de paix*) a *police judiciaire* (rendőrség) fő tisztviselői voltak a bűncselekmények üldözése

¹⁸ A ESMEIN: *A history of continental criminal procedure with special reference to France*. Boston, Little, Brown, and Company, 1913. 544.

¹⁹ Uo. 539.

²⁰ KERESZTY Béla: Történelmi visszapillantás a vizsgáló bíró intézményére. *Jogtudományi Közöny* 3-4 (1991) 89-90.

²¹ BART, Jean: *Review*. Reviewed Work: *Le juge d'instruction*. Approches historiques by Jean-Jacques Clère, Jean-Claude Farcy. In: *Annales historiques de la Révolution française*. No. 365, Lumières et révolutions en Amérique Latine (juillet/Septembre 2011), Published by: Armand Colin, 208. <http://www.jstor.org/stable/41879170> (2015. 07. 23.)

²² Uo. 208.

(*poursuite*) és a vizsgálat (*instruction*) tekintetében, akiket a közvádlók felügyelete alá helyeztek.²³

A forradalom VIII. évének alkotmánya eltörölte a közvádló hivatalát és a police judiciaire (rendőrség) minden tisztviselőjét a magistrats de sûreté (akik a végrehajtás képviselői voltak) ellenőrzése alá helyezte, akikre pár héttel később az 1801. január 27-i törvény rábízta a kihágások (*infraction*) üldözését (*poursuite*) és felkutatását. A Code d'Instruction Criminelle pedig ezeket a magistrats de sûreté-ket jelölte ki vizsgálóbíróknak, akit Napóleon nevezett ki három évre, ami megújítható volt. A császári ügyész (*procureur impérial*) a bűncselekményeket (*crimes, délits*) felkutatta és üldözte, a vizsgálóbíró pedig, ahogyan azt az elnevezése is jelzi, kivizsgálta az ügyet. Jean-Jacques Clère et Jean-Claude Farcy megállapítását összefoglalva: A vizsgálóbíró hatalma a nyomozás/vizsgálat terén megmaradt, annak ellenére, hogy a kódex eredetileg ezt a jogkört a ministère publicnek akarta fenntartani. Egyfajta védőpajzsot jelentett az ügyészség hatalmával szemben.²⁴

A juge d'instruction és a Ministère public egymáshoz való viszonya

Az ügyészi eljárás (*poursuite*) és a vizsgálat (*instruction*) elválasztása még az ősi jogból eredt, a kódex egyik alapelvét is képezte. Az ügyészi eljárást a Ministère public folytatta le, míg a vizsgálatot a vizsgálóbíró végezte: a Ministère public határozta meg a vizsgálati cselekményeket, míg a vizsgáló bíró a szerint járt el, végrehajtotta az utasításait, tehát értelmezésem szerint részben a Ministère public végrehajtó szerveként funkcionált.²⁵ A kettő funkciójának elválasztásának elve tehát tisztán kiolvasható a kódex megfogalmazásából, egy kivétellel: a tettenérés esetén.²⁶ Ennek alátámasztására két érvt ismertetek (a szerző további érveket is megfogalmazott): Egyrészt felmerül a kérdés, hogy a vizsgálóbírónak teljes mértékben tilos volt-e olyan cselekményt végrehajtania, amelyhez nem volt előzetes felhatalmazása a Ministère publictól? Természetesen nem, mert ez esetben a vizsgálat lehetetlenné vált volna. A Ministère publicnek a vizsgálat elején (amivel megindítja), valamint a vizsgálat végén volt szerepe, máskor nem, ezen két időpont között a vizsgálóbíró szabadon végezhetette feladatait, nem kellett rendszeresen konzultálnia az eljárás folyamán a Ministère publickel, tehát lényegében szabad kezet kapott, ez szükséges is volt álláspontom szerint, mert gyorsabbá, rugalmasabbá tette a vizsgálatot.²⁷ A másik kérdés: Amennyiben hibás volt a vizsgálat, akkor ahhoz, illetve az ügyészi utasításhoz kötve volt a vizsgálóbíró? Nem, mivel bíró, ezért joga volt a Ministère public segédei által elvégzett vizsgálati cselekményeket újra elvégezni tettenérés esetén, és amelyek álláspontja szerint nem teljeskörűen (hibátlanul) lettek végrehajtva, tehát álláspontom szerint egyfajta ellenőrző funkciót is ellátott.²⁸

Ahogy azt már említettem a tettenérés esetében, valamint azon esetekben, amelyek a tettenéréshez voltak besorolva (art.41), speciális helyzetet teremtett az eljárásjog: egyrészt a köztársasági ügyész (*procureur de la République*) és a segédei elvégezhették saját maguk a vizsgálat előzetes eljárási cselekményeit, másrészt a vizsgálóbíró eljárhatott hivatalból. A köztársasági ügyész a büntett helyszínére mehetett, véleményt adhatott a vizsgálóbíróknak,

²³ BART, 2011. 209. Megjegyzés: A poursuite kifejezés magyarra fordítása nehézkes, mivel egyaránt jelentheti az eljárást, az ügyészi eljárást és magát a bűnüldözést is. Mivel itt a rendőrség esetében merül fel, így itt inkább a bűncselekmények üldözésének érdemes fordítani.

²⁴ Uo. 209.

²⁵ VILLEY, 1877. 299.

²⁶ Uo. 299.

²⁷ VILLEY, 1877. 300.

²⁸ Uo. 300.

de nem volt arra kötelezve, hogy megvárja a vizsgálóbíró, ezenkívül további eljárási cselekményeket is végezhetett, ezt most nem részletezem. A vizsgálóbíró pedig, aki főszabály szerint csak az ügyészi utasítás szerint járhatott el, tettenérés esetén, közvetlenül és személyesen elvégezhetett minden olyan cselekményt, mint a köztársasági ügyész, igényelhetette a köztársasági ügyész jelenlétét, de nem késlekedhetett az eljárási cselekmények elvégzésével (art. 59).²⁹

A francia törvény, ami legalábbis a súlyosabb bűncselekményeket illette, nem bízta az ügyészre, „a vádlott ellenfelére”, azt, hogy összegyűjtse a bizonyítékokat, amelyek meghatározták az ügy további kimenetelét. Ezt a feladatot egy független bíróra (*magistrate*) ruházta.³⁰ A juge d'instruction függetlensége az ügyésztől (*Prosecuting Attorney*) az egyéni szabadság egyik leglényegesebb biztosítékának számított, bár sajnos a gyakorlatban nem mindig lehetett érzékelni ezt a függetlenséget: Bár az elnök jelölte ki őket, de az igazságügyi miniszter nevezte ki őket, aki az ügyészség (*Prosecuting Attorneys*) javaslatait követte.³¹

A juge d'instruction jogintézményének jellemzése

Az előzetes eljárás eredete tisztán visszavezethető volt az ancien régime eljárására. A vádlott védőhöz/jogi képviselőhöz (*counsel*) való jogát és a tortúra hiányát leszámítva, a kódex (1932-ben járunk) előzetes vizsgálatra vonatkozó szabályai lényegében megfeleltethetőek voltak az 1670-es rendeletnek, tehát nem sok újdonságot jelentett ezen rendelethez képest.³²

Minden községi kerületben (*arrondissement communal*) volt egy vizsgálóbíró. Őfelsége (Napóleon) választotta ki őket a polgári bíróság (*tribunal civil*) bírói közül, 3 évre; de tovább is betölthették ezt a tisztséget.³³ Azokban a kerületekben, ahol szükséges volt, egy második vizsgálóbíró is kineveztek, ez a bíró tagja lett a polgári bíróságnak. Párizsban 6 vizsgálóbíró volt.³⁴ Itt tartom fontosnak megjegyezni azt, hogy Napóleon ezzel a törvénykönyvvel megvalósította a büntető és a polgári jogi igazságszolgáltatás egységét, kialakította a bírók közösségi hatalomgyakorlását, elkülönítette a vizsgálati szakaszt az ítélethozatali szakasztól.³⁵ Álláspontom szerint a vizsgálóbírónál is megnyilvánult a büntető és polgári igazságszolgáltatás egysége azáltal, hogy a vizsgálóbírókat a polgári bíróság tagjai közül nevezték ki. Valamint láthatjuk, hogy Napóleonnak a vizsgálóbíró kijelölésénél is nagy szerepe volt.

A vizsgálóbírók, ami a rendőrségi feladatkörüket illeti, a császári főügyész (*procureur général impérial*) ellenőrzése alá tartoztak.³⁶

Tetten ért bűncselekmény esetén a vizsgálóbíró közvetlenül, saját maga megtehetette azon intézkedéseket, amelyek a császári ügyész feladatkörébe tartoztak, ahogyan az a „Császári ügyészek és a helyetteseik”-ről szóló fejezetben van. A vizsgálóbíró azonban kérhetette a császári ügyész jelenlétét késlekedés nélkül mindazon előírásoknak megfelelően persze, amelyek az előbb említett fejezetben vannak.³⁷ Ha nem tettenérésről volt szó, csak a császári ügyésszel való egyeztetés, megbeszélés után tehetett bármilyen eljárási cselekményt. Azt is

²⁹ Uo. 301-302.

³⁰ PLOSCOWE, 1932. 373.

³¹ Uo. 373.

³² PLOSCOWE, 1932. 374.

³³ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 55.

³⁴ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 56.

³⁵ *Rivista italiana di diritto e procedura penale* Milano-Dott.A. Giuffrè-Editore, Fasc.1-Gennaio-Marzo 1965.5.

³⁶ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 58.

³⁷ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 59.

be kellett jelenteni a császári ügyésznek, ha befejeződött az eljárás; a császári ügyész elkészítette a vádiratait, amelyeket megfelelően ítél meg, de ez nem tarthatott tovább 3 napnál.³⁸ A vizsgálóbíró helyszínre (a bűncselekmény helyszínére) csak a császári ügyész és a törvényszéki írnok (*greffier du tribunal*) kíséretében mehetett vissza.³⁹ Mindenki, akit bűncselekmény (*crime* vagy *délit*) sérelme ért, panaszt tehetett magánfélként/magánvádloként (*partie civile*) a vizsgálóbíró előtt, aki akár a bűncselekmény helyszíne (*crime* vagy *délit*), akár a gyanúsított tartózkodási helye/lakóhelye, akár azon hely alapján ahol Ő (gondolom, itt a sértettre gondol a törvény) megtalálható, illetékes volt eljárni.⁴⁰ A vizsgálóbíró feladatai között megemlítem a tanúkihallgatás intézményét (ezt majd egy külön fejezetben fejtem ki), házkutatás intézményét, olyan helyek megvizsgálását, ahol vélelmezhető, hogy bizonyítékok lehetnek elrejtve...⁴¹ A vizsgálati szakasz és a vizsgálóbíró körül a kódex megalkotása során számos vita volt, csakúgy mint a rendőrség, a vizsgálóbíró és az ügyész (*public prosecutor*) feladatainak elkülönítése során, ez kulcsfontosságú kérdés volt, csakúgy mint a vizsgálati és ítéleti szakasz elkülönítése.⁴²

Az 1808-as kódex nem ismerte el a rendőrségi szakaszt. Ebben a rendszerben vagy a vizsgálóbíró előtt indult meg az ügy, vagy ha a vizsgálat nem volt szükséges, akkor a büntetőbírósnál kezdődött minden. A tapasztalat azonban bebizonyította, hogy a rendőrség is közbenjárt akkor, amikor kihágás (*infraction*) történt, ilyenkor azzal volt megbízva, hogy derítse fel az első gyanújeleket és keresse meg a lehetséges elkövetőt. Később az 1897-es törvény is talán elkövette azt a hibát, hogy nem vette figyelembe a rendőrségi nyomozás jelentőségét, mivel nem lehetett előre látni annak a következményeit, hogy mi lenne akkor, ha több hatalmat adnának neki. A rendőrség szerepe igen erőteljes pedig, mivel a vizsgálóbírók sok formalitáshoz és óvintézkedéshez voltak kötve.⁴³

A francia nézet szerint a bűnügyi vizsgálatot egy bírói státusszal rendelkező személynek kellett lefolytatnia. Ezen megközelítésnek pszichológiai és történelmi indokai egyaránt voltak. Amikor az eljárás elérte jelenlegi formáját a 1808-as kódexben, abszurdnak tűnt az a gondolat, hogy a *gendarmierie* (csendőrségre) bizzák ezt a feladatot, mivel a csendőrök nem feltétlenül rendelkeztek az ehhez szükséges kvalitásokkal: a függetlenség, a pártatlanság, a jog ismerete és néha a szükséges intelligencia is hiányzott ahhoz, hogy lefolytassák a vizsgálatot. 1808 óta a francia rendőrség nagyon sokat fejlődött. 1960-ban a police judiciaire tagjainak komplex vizsgákat kellett letenniük, amelyek mérték az intelligenciájukat, a jogismertüket és a foglalkozáshoz szükséges gyakorlatukat, jártasságukat is vizsgálták már ebben a korban. A pszichológiai magyarázat pedig azzal támasztotta ezt alá, hogy a jogalany szabadságának kérdését, amely szükségszerűen sérült a bűnügyi vizsgálat során, nem lehetett a rendőrség diszkrecionális jogkörébe utalni, aki nem valószínű, hogy pártatlanul fog eljárni, nem úgy, mint a bíró, akinek a függetlensége és pártatlansága megkérdőjelezhetetlen volt, a bírónak volt egyfajta tekintélye. A juge d'instruction nem a rendőrség, nem is az állami ügyészek, az ügyészség érdekeit képviselte, a célja egyszerűen csak az volt, hogy gondos-

³⁸ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 61.

³⁹ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 62.

⁴⁰ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 63.

⁴¹ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 71-90, Article 87 és Article 88.

⁴² A. ESMEIN, 1913. 500-505.

⁴³ Rivista italiana di diritto e procedura penale, Milano-Dott.A. Giuffrè-Editore, Fasc.1.-Gennaio-Marzo 1965. 8.

kodjon az igazságszolgáltatásról, tehát pártatlan volt, vagy legalábbis pártatlanabb, mint a rendőrség lett volna, legalábbis ezen nézet szerint.⁴⁴

Németországban a juge d'instruction megosztotta hatalmát az alsóbbrendű bíróság bírójával; Olaszországban pedig az ügyésszel. A vizsgálóbíró előjogainak hasznossága nagyrészt attól függött, hogy hogyan kezeli a hatalmát az igazság érdekében.⁴⁵ A juge d'instruction általi vizsgálat, nyomozás egy csodálatos intézmény. Az államnak is az áll az érdekében, hogy kiderítse az igazságot a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban; neki sem érdeke, hogy téves döntés születessen, az, hogy egy ártatlant ítéljenek el vagy egy bűnös embert mentsenek fel. A juge d'instruction egy közvetítő közeget jelentett, amely segítséget nyújtott a hatékony, gördülékeny nyomozáshoz és az összes olyan anyag összegyűjtéséhez, amely lehetővé tette a büntetőbírók számára azt, hogy megalapozott döntést hozzanak, tehát a bíróság döntésének alapját teremtették meg vizsgálati tevékenységükkel.⁴⁶

Ami a vizsgálóbíró utóéletét illeti, később változások mentek végbe. Az 1856. évi július 17-i törvény eltörölte a *chambre du conseil* (tanácsadó kamara) és annak feladatait a vizsgálóbíró látta el a továbbiakban. Ezen intézmény eltörlésének két oka volt: 1. Ennek a kamarának nem volt túl nagy haszna, mivel valójában csak az volt a feladata, hogy eldöntse, vádtanács (*la chambre des mises en accusation*) elé utalja-e az ügyet vagy sem. Valójában erről azonban egy bíró döntött, ez a bíró általában a vizsgálóbíró volt. 2. A vádtanács vizsgálata lassította az eljárást, meghosszabbította az előzetes fogva tartást.⁴⁷

Végül két érdekes, a vizsgálóbíró botrányos visszaélésével kapcsolatos jogesettel zárom ezt a részt. Az egyik esetben (mindkét eset az 1890-es években történt) egy Dufour nevezetű munkásembert öt hónapig tartottak fogva a börtönben azért, mert a vizsgálóbírónak nem volt ideje kihallgatni őt.⁴⁸ A Pelissier ügyben pedig a vádlottat három hónapig elzárva tartották a külvilágtól. A vizsgálóbíró azt mondta Neki, hogy a szeretője beismerte a bűnét, a szeretőjének pedig azt mondta, hogy a vádlott ismerte be a történeteket. Ezzel a kettős hazugsággal bírta rá a bíró őket vallomástételre. A vádak értelmetlensége miatt az ügyész ejtette a vádat a tárgyaláson.⁴⁹ Ezen esetek kapcsán megint visszautalnék dolgozatom elejére: a vizsgálati fogságról szóló részre. Láthatjuk tehát, hogy ezen intézmény réme áthatotta az egész francia büntető eljárásjogot, holott teljességgel ellentmond a humanitás elvének és az ártatlanság vélelmének.

A vizsgálóbíró szerepe a tanúkihallgatás során

A törvény alapján a tanúkihallgatásnak két fázisa, két formája létezett: a vizsgálóbíró előtti szakaszban titkos és írásbeli volt, míg az ítéleti szakaszban nyilvánosan és szóban valósult meg, tehát egymás ellentétei voltak.⁵⁰

A törvény először a vizsgálóbíróra vonatkozó fejezetben szabályozta a tanúkihallgatást. A vizsgálóbíró a tanúkat külön-külön hallgatta ki írnoka (*greffier*) jelenlétében, a gyanúsított

⁴⁴ A. E. ANTON: L'Instruction Criminelle. *The American Journal of Comparative Law* Vol. 9., 3 (1960) <http://www.jstor.org/stable/838039> (2015. 07. 23.)

⁴⁵ PLOSCOWE, Morris: The Investigating Magistrate (Juge d'Instruction) in European Criminal Procedure. *Michigan Law Review* Vol. 33., 7 (1935) 1027. <http://www.jstor.org/stable/1282479> (2015. 07. 23.)

⁴⁶ Uo. 1027.

⁴⁷ BOEUF, 1882. 321-322.

⁴⁸ PLOSCOWE, 1932. 380.

⁴⁹ Uo. 380.

⁵⁰ VILLEY, 1887. 309.

azonban nem lehetett ott a tanúk kihallgatásánál.⁵¹ Ebből következik, hogy a Ministère public sem lehetett jelen a tanúk kihallgatásánál, ezen szabály még az ősi jogból származott (ahogyan korábban említettem, sok mindent átültettek az ősi jogból), ezt a törvény is tiszteltben tartotta (szentesítette, jóváhagyta) hallgatólágosan (art. 73 és 76), ezt indokolta álláspontom szerint az eljárás titkossága is, hogy minél kevesebben lehessenek jelenek.⁵²

Nagyon érdekes volt a tanú által letett eskü. Az eskünek két fajtáját különböztethettük meg: az ígérő esküt és az állító esküt. Az ígérő eskü a vallomástétel előtt hangzott el, a tanú arra esküdött, hogy igazat fog mondani. Az állító eskü a vallomástétel után történt, ezzel arra esküdött a tanú, hogy vallomásában igazat mondott.⁵³ Ausztriában és Németországban a vallomástétel után hangzott el az eskü,⁵⁴ tehát itt állító esküről beszélhetünk.

A francia büntető eljárásjogban az ígérő eskü valósult meg. A tanúk megesküdtek, hogy az igazat, csakis az igazat mondják; a vizsgálóbíró megkérdezte a keresztnévüket, vezetéknevüket, korukat, állapotukat, foglalkozásukat...⁵⁵ Ez volt az eskü szövege nemcsak az előkészületi vizsgálati szakaszban, hanem a *tribunaux de police simple* és a *tribunaux correctionnelle* előtt is, míg az esküdszék előtt (*cours d'assises*) picit más volt a megszövegezése.⁵⁶

A tanúskodás őszinteségének biztosítékául szolgált az eskütétel. Pozitív oldalról megközelítve az őszinteségre való törekvés az ember morális tudatában, vallási érzületében, negatív oldalról megközelítve a hamis tanúzás jogkövetkezményeitől való félelemben rejtett benne. „Az eskü az egy olyan cselekmény volt, amely által az ember őszinteségének tanúbizonyágául Isten szolgált. Ezen aktussal az ember hallgatólágosan isteni bosszú alá hajtotta a fejét, amennyiben nem az igazat mondta. Ez egy hallgatólágos kötelezettségvállalás, ami ember és annak istene között jött létre, a tanú igazmondásának lényegi elemét testesítette meg (a szerző álláspontja szerint és szerintem is). Ez még a régi időkbe nyúlt vissza, mivel az eskü használata egyidős a tanúskodással és minden időben létezett.” Az esküt mindig újból le kellett tenni, amikor valaki megismételte a tanúvallomását, ezt azonban a német jogtanácsosok ellenzik, mivel szerintük ez veszélyeztetette az eskü méltóságát.⁵⁷

A vádlott (inculpé) kihallgatása fontos eleme volt a vizsgálatnak. A kihallgatás a vádlott beismerő vallomásához is vezethetett. A beismerő vallomás az ősi jogban általában elegendő volt a vádlott elítéléséhez, törvényes bizonyítéknak számított, de ebben a korban már a bíróságnak jogkörrel rendelkezett annak megítélésére, hogy bizonyítékként veszi-e azt figyelembe.⁵⁸

A tanú köteles volt az idézésre megjelenni és az idézésnek eleget tenni, ha ezt nem tette meg, akkor legfeljebb 100 frankot nem meghaladó pénzbüntetéssel volt sújtható.⁵⁹ Aki az első idézésre nem jelent meg, de a második alkalommal menthető indokokat (törvényben meghatározott büntetést kizáró okokat) hozott fel arra nézve, hogy miért nem jelent meg, mentesülhetett a pénzbüntetés alól (de erről is a császári ügyész döntött).⁶⁰

⁵¹ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 73.

⁵² VILLEY, 1887. 310.

⁵³ CARRARA, 1879. 478.

⁵⁴ GARRAUD, Pierre: *Précis de droit criminel*, Quinzième édition, Librairie du Recueil Sirey (société anonyme) 22, rue Soufflot, Paris, 1934. 824.

⁵⁵ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 75.

⁵⁶ GARRAUD, 1934. 824-825.

⁵⁷ Uo. 824.

⁵⁸ VILLEY, 1877. 312.

⁵⁹ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 80.

⁶⁰ Code d'Instruction Criminelle de 1808, Article 81.

A tanú másik kötelessége az volt, hogy minden olyan tényt és körülményt közöljön, amiről tudomása volt, és amelyek relevánsak az igazság megítélése szempontjából (Code d'Instruction Criminelle, art. 80).⁶¹

Kitekintés: a magyar vizsgálóbíró

Magyarországon is létezett a vizsgálóbíró intézménye, csak kicsit később jelent meg nálunk, mint a franciáknál. 1872. május 1-jén hatályba lépett igazságügyminiszter által kiadott körrendelet (ideiglenes hatályú) szabályozása alapján a törvényszék előtti eljárás esetén (előnyomozás, rendes vizsgálat/vád alá helyezés, végtárgyalás), a nyomozási és vizsgálati funkciókat is a vizsgálóbíró látta el. A vizsgálat kötelező volt ezen eljárásban. Az ügyészség szerepe, illetve a vádelv túlzott szerepére utal, hogy az ügyészség javaslatot tehetett nemcsak a büntetés nemére, hanem a mértékére is. A vizsgálóbíróval az 1891. évi XVII.tc. foglalkozik.⁶² Ebből a következőket tartom fontosnak kiemelni:

33. § A kir. törvényszék vizsgálóbíráját és állandó helyettesét a kir. törvényszéki bírák sorából két évi időtartamra az igazságügyminister rendeli ki. A kirendelés ismételtető. A vizsgálóbíró a két év lefolyta után, ha ujlag ki nem rendeltetnék is, az elnök az egyes már megkezdett vizsgálatok befejezésével megbizhatja. Elegendő elfoglaltság hiányában a vizsgálóbíró e működésével összeegyeztethető más bírói teendővel is megbizható. Járásbíróságoknál a vizsgálatot a járásbíró vagy albíró teljesíti.⁶³

Az 1896. évi XXXIII. tc. a vádrendszerhez állt közelebb, de a nyomozó rendszer egyes elemei is megjelentek benne, amennyire szükséges volt a tényállás felderítése és az egyéni szabadság biztosítása érdekében. A védelem szabadságának elvét és a terhelt érdekét is figyelembe vették a nyomozó rendszer érvényesülésének mértékénél.⁶⁴

Témám szempontjából a törvényszék előtti eljárásnak van szerepe, azon belül is az előkészítő eljárásnak, amely további részekre oszlott: a nyomozásra és a vizsgálatra. A nyomozásnak és a vizsgálatnak is az volt a célja, hogy az ügyészt tájékoztassák, de míg a nyomozás célja az volt, hogy az a vádemelésről döntsének, a vizsgálat célja annak eldöntése volt, hogy főtárgyalást tartsanak-e vagy sem. A nyomozás ura az ügyész volt, általában a királyi ügyészség (néha a rendőrség) rendelte el, ő ellenőrizte a nyomozás törvényességét. A nyomozást azonban nem az ügyészség, hanem a rendőrség, a járásbíróság vagy a vizsgálóbíró végezte. A vizsgálatnál a vádelv és nyomozó elv is érvényesült: a vádelv annyiban, hogy hivatalból a vizsgálóbíró sohasem járhatott el (csak ügyész indítványára vagy terhelt kérelmére), a nyomozóelv pedig oly módon, hogy indítvány nélkül is köteles volt elvégezni azon intézkedéseket, amelyek a tényállás felderítése szempontjából voltak relevánsak. A vizsgálat elrendelése súlyosabb bűncselekmények esetén kötelező volt, például: halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő cselekmények (felségsértés, lázadás), 5 évet meghaladó, határozott tartamú szabadságvesztéssel büntetendő cselekmények (elhagyás, gyújtogatás), stb. A nyomozás ura az ügyész volt, viszont a vizsgálat urának nem nevezhetjük a vizsgálóbírót, mivel a vádtanács is jelentős jogosítványokkal jelentkezett ezen a téren. A vádtanács felügyelete, ellenőrzése alatt látta el feladatait a vizsgálóbíró, fellebbviteli fórumként működött.⁶⁵ A vád-

⁶¹ GARRAUD, 1934. 822.

⁶² KERESZTY, 1991. 91.

⁶³ 1891. évi XVII. tc. a bírói és ügyészi szervezet módosításáról. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6424> (2017. 02. 17.)

⁶⁴ KERESZTY, 1991. 91.

⁶⁵ KERESZTY, 1991. 92-93.

tanács üléseire nem volt jellemző a nyilvánosság, a vizsgálat nyilvánossága pedig csak korlátozottan érvényesült.⁶⁶

A vizsgálóbíró jogintézménye napjainkban is létezik Franciaországban, Magyarországon azonban nem tudott hosszútávon meghonosodni. Már 1891-re annyira népszerűtlenné vált a vizsgáló bíró jogintézménye, hogy a vizsgálatokat tapasztalatlan jegyzők, aljegyzők, joggyakornokok hajtották végre.⁶⁷ Az 1896. évi XXXIII. tc.-ben a vizsgálóbíró jogintézményét számos kritika érte: a nyomozati elv túlságosan dominált, az előkészítő szakasz túlságosan meghosszabbította az eljárást, a vizsgálóbírói és az ítélő bírói funkció határai összemosódtak, a gyakorlatban nem volt a vizsgálóbírónak akkora szerepe, mint amelyet a jogalkotó szánt neki. A vizsgálóbíró gyakran átruházta a vizsgálatot a törvényszék székhelyén kívül működő járásbíróóságokra (ezt a törvény csak kivételesen tette volna lehetővé), az ügyek többségében nem a vizsgálóbíró, hanem annak fellebbviteli fóruma a vádtanács rendelt el vizsgálatot, amely iratok alapján döntött (tehát már itt sem érvényesült a közvetlenség elve). A vizsgálóbíró érintkezése vádtanáccsal és az ügyészséggel nehézkes volt. A vizsgálóbíró körülbelül csak az ügyek egynegyedében járt el. A vádtanács túlzott térnyerése miatt háttérbe szorult a vizsgálóbíró és gyakorlatilag egyenértékűvé vált a járásbírókkal. A vizsgáló és ítélő funkció összemosódott, a vizsgálóbíró töltötte be a vádló szerepét is a vizsgálat során. A vizsgálat egyre inkább háttérbe szorult, a gyakorlat inkább a nyomozást preferálta. A nyomozás és a vizsgálat közötti különbségek egyre inkább eltűntek. A bíróság egyre ritkábban rendelt el vizsgálatot. Végül az 1921. évi XXIX. tc. amely a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szólt, kiterjesztette a királyi ügyészség hatáskörét a nyomozás felügyeletével kapcsolatban, valamint csökkentette a kötelező vizsgálat eseteit. Az 1946. évi XIV. tc. megszüntette a vádtanácsot, a vizsgálóbíró feladatait pedig az ügyészség vette át az 1950. évi 12. sz. tvr. alapján.⁶⁸

Összegzés

A vizsgáló bíró egyes jogrendszerekben rendkívül fontos szerepet töltött be (franciák, olaszok), azonban hazánkban nem igazán tudott meghonosodni, a ma hatályos büntető eljárásjogunkban sem található meg és az új büntető eljárásjogi kódexünkbe se fogják bevezetni. A vizsgáló bíró tevékenysége hazánkban funkcióját veszítette, pedig a jogalkotó nagy szerepet szánt neki. Franciaországban azonban ma is nagyon népszerű, egyesek nemzeti hőst, az igazság őrét látják benne, mások pedig mindenre elszánt gonosztevőnek titulálják őt. Ahogyan az a tanulmányból is kiderült, nem biztos, hogy mindig pártatlanabban és igazságosabban járt el, mint a rendőrség vagy az ügyész. Franciaországban azért is tudott ilyen magas rangra emelkedni, mert az ügyészség túlságosan is közel került a végrehajtó hatalomhoz. A hatalmi ágak összefonódásának tehát nemcsak alkotmányjogi szempontból, hanem büntető eljárásjogi szempontból is jelentősége van, ha diszfunkciók lépnek fel, akkor az adott jogág igyekszik azt kiküszöbölni. Azonban minden jogintézmény alkalmas a visszaélésre, és ha nem megfelelően működik, akkor annak komoly következményei lehetnek. Bár már a Deklarációban is ki lettek mondva bizonyos büntető eljárásjogi garanciák, láthatjuk, hogy a gyakorlatban ez nem mindig valósult meg: az ítélethozatal előtt súlyosan sérült a jogalany sze-

⁶⁶ Uo. 94.

⁶⁷ ANTAL Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890-1900)*. Kiadja a Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2006. 163.

⁶⁸ KERESZTY, 1991. 94-96.

mélyes szabadsághoz való joga a vizsgálati fogság során és ez az, ami felkeltette az érdeklődésemet a téma iránt.

MÁRTA PÁPAI

The Role of the “Juge d’Instruction” in French Criminal Procedure Law in the 19th and 20th Century Felsőindexbe vagy ne?

(Summary)

The legal institution of “juge d’instruction” (examining judge) could be established in French criminal procedure law because the separation of powers has not always prevailed completely. The public prosecutor has become more and more dependent on the executive power. In my study, I mainly deal with the relationship between the “juge d’instruction” and the public prosecutor and between the “juge d’instruction” and the police. Furthermore, I examine the independence and impartiality of the above mentioned legal institution. Finally, I refer to some cases when “juges d’instruction” have abused their power.

The separation of the “juge d’instruction’s” examination and the public prosecutor’s procedure has derived from ancient law, this principle has also appeared in Napoleon’s Code d’Instruction Criminelle (Code of Criminal Examination of 1808). The public prosecutor has determined the actions of examination and the “juge d’instruction” has executed them, in my interpretation, the latter has served as an executive organ of the public prosecutor. The independence of the “juge d’instruction” in this respect has become one of the most important guarantees of individual liberty, although in practice, this independence has not always been realized de facto.

However, there is another important question: why has this legal institution been introduced into French criminal procedure law, when also the police could have fulfilled these actions? According to the French view, examination should have been executed by a person with judicial state, policemen have not often disposed of the required qualities, but the “juges d’instruction” have been the symbol of impartiality.

The role of “juge d’instruction” is also relevant from another aspect: in 1808, Napoleon unified the civil and criminal jurisdiction and separated the phase of examination and the phase of judgement in criminal procedure. In my opinion, the “juges d’instruction” have also represented this unit because Napoleon has appointed them from the members of civil tribunals.

The question is the following: has the “juge d’instruction” really embodied independence and impartiality in French criminal procedure law?

In my study, I apply comparative legal historical, descriptive and critical analytical method.